

Innholdsfortegnelse

Forord	5
Forord til 2. utgave	8
DEL I BAKGRUNN	33
Kapittel 1 Hva er klimarett? Introduksjon til et nytt rettsfelt	35
<i>Hans Chr. Bugge</i>	
1.1 Bakgrunnen: klimaendringene	36
1.2 Grunnleggende trekk ved klimaproblemet og klimarettens rolle	41
1.2.1 Klimaproblemet er karakterisert som «den største og mest omfattende markedssvikten noen gang»	42
1.2.2 Klimaproblemet går til kjernen av vår livsstil	42
1.2.3 Klimaproblemet er globalt	43
1.2.4 ... men det preges av global urettferdighet i forholdet mellom årsaker og virkninger	44
1.2.5 Klimaproblemet rammer våre etterkommere	45
1.2.6 Klimaproblemet er preget av usikkerhet	46
1.2.7 Klimaproblemet er et «homogent» miljøproblem, mens kostnadene ved å møte det varierer sterkt	47
1.2.8 Et «homogent» miljøproblem reiser særlige rettslige problemstillinger	48
1.2.9 Klimaendringene kan ikke unngås, og vi må møte konsekvensene	48
1.2.10 Klimaproblemet krever et bredt spekter av mål og virkemidler	50
1.2.11 Klimaproblemet og arbeidet med å møte det forsterker interessesmotsetninger og konflikter	50

1.2.12	Klimaproblemet utfordrer demokratiet og den internasjonale rettsorden ...	51
1.2.13	... men til syvende og sist må «markedet» bli en viktig del av løsningen	52
1.3	«Klimarett» som rettsdisiplin – i fugleperspektiv	53
1.4	Klimapolitikken «rettsliggjøring» – klimarettssaker som internasjonal trend	55
Kapittel 2 Mål og virkemidler i klimapolitikken		57
<i>Hans Chr. Bugge</i>		
2.1	Internasjonale klimamål	60
2.2	Norges klimamål	62
2.2.1	Innføring	62
2.2.2	Norge som lavutslippsland i 2050 og «det grønne skiftet»	64
2.2.3	Målet om utslippsreduksjon mot 2030	65
2.2.4	«En helhetlig omstilling.» Regjeringens «omstillingsmål» mot 2030	66
2.2.5	Målet om «klimanøytralitet» i 2030	67
2.2.6	Sektorspesifikke klimamål	67
2.2.7	«En rettferdig omstilling»	68
2.2.8	«Et klimarobust samfunn»	73
2.2.9	«En kostnadseffektiv klimapolitikk»	73
2.2.10	Et (nytt) mål mot 2035?	74
2.3	Virkemidler i klimapolitikken	75
2.3.1	Hovedtyper av virkemidler	75
2.3.2	Forskjellige virkemidlers egenskaper og anvendelse	77
2.3.3	Økonomiske virkemidler: avgifter	79
	a) Innføring	79
	b) Avgifter i norsk klimapolitikk	81
2.3.4	Økonomiske virkemidler: handel med utslippskvoter	82
2.3.5	Klimakreditter / «frivillige klimakvoter» / klimakompensasjon	83
2.3.6	Økonomiske virkemidler: subsidier og støtteordninger	84
2.3.7	Normative virkemidler	86
2.3.8	Aktsomhetsregler, avtaler og standarder	89
2.3.9	Informative virkemidler	90

2.3.10	Fysiske virkemidler	91
2.3.11	Offentlige anskaffelser mv.	92
2.4	Avslutning	92

DEL II INTERNASJONAL KLIMARETT

Kapittel 3 Bakgrunnsretten: hovedtrekk i internasjonal miljørett ...

Hans Chr. Bugge

3.1	Innledning	97
3.1.1	Hva er internasjonal miljørett?	97
3.1.2	Formål i den internasjonale miljøretten	98
3.1.3	Utviklingstrekk i den internasjonale miljøretten og dens kilder	101
3.1.4	Den internasjonale miljørettens betydning for nasjonal rett	104
3.2	Alminnelige folkerettslige prinsipper anvendt på miljøspørsmål	106
3.2.1	Prinsippet om staters suverenitet	106
3.2.2	Forbud mot å volde skade utenfor eget territorium	107
3.2.3	Prinsippet om rettferdighet – «equity» og «equitable use»	109
3.2.3.1	Innføring	109
3.2.3.2	Delte og felles naturressurser. Prinsippet om balansert og rettferdig fordeling	110
3.2.4	Prinsippene om plikt til samarbeid, konsultasjon og gjensidig informasjon med videre	112
3.3	Prinsipper som er knyttet spesielt til den internasjonale miljøretten	113
3.3.1	Bærekraftig utvikling	113
3.3.2	Prinsippet om at statene har «felles, men differensiert ansvar og respektive muligheter»	116
3.3.3	Føre var-prinsippet	117
3.3.4	Forurenseren skal betale-prinsippet («Polluter Pays Principle»)	119
3.4	Mot en avklaring av staters klimaforpliktelser?	120

Kapittel 4 Grunnlaget for internasjonalt klimaarbeid. IPCC	122
<i>Hans Chr. Bølge</i>	
4.1 Klimaproblemet på den internasjonale dagsorden: en kort historikk	122
4.2 Forhandlingene om klimakonvensjonen og Norges holdning . . .	126
4.2.1 Opptakten	126
4.2.2 Prinsippet om kostnadseffektivitet	128
4.3 Arbeidet i Det mellomstatlige panel for klimaendringer (IPCC)	130
4.3.1 Innføring og hovedtrekk	130
4.3.2 Organiseringen av IPCC	133
4.3.3 Rapporttyper og behandlingsformer	134
4.3.4 Prosessen for utarbeidelse av rapporter	136
Kapittel 5 FNs rammekonvensjon om klimaendringer og Kyotoprotokollen	139
<i>Hans Chr. Bølge</i>	
5.1 Innføring	139
5.2 Sentrale momenter i rammekonvensjonens fortale	141
5.3 Konvensjonens hovedmål og sentrale prinsipper	143
5.4 «Byggekllossene» i konvensjonen og noen sentrale begreper og sondringer	146
5.5 De sentrale forpliktelsene	148
5.6 Organer og vedtak	150
5.7 «Finansieringsmekanismen»	153
5.8 Tvisteløsning, endringer av konvensjonen, protokoller, ikrafttreden med videre	155
5.9 Kyotoprotokollen	156
5.9.1 Innledning	156
5.9.2 Protokollens hovedinnhold	159
5.9.3 Den andre forpliktelsesperioden (2013–2020)	163
Kapittel 6 Parisavtalen	164
<i>Christina Voigt</i>	
6.1 En ny avtale under FNs klimakonvensjon	164
6.1.1 En verden i endring	164
6.1.2 Den lange veien til Paris	166
6.1.3 Parismøtet	167

6.2	Hva er Parisavtalen?	169
6.2.1	Rettslig form	169
6.2.2	Rettslig arkitektur	171
6.3	Grunnelementer	173
6.3.1	Ambisjon og «scope»	173
6.3.2	Differensiering	174
6.3.3	Ikrafttredelse og uttrekning	175
6.4	Parisavtalens bestemmelser	176
6.4.1	Fortalen	176
6.4.2	Formål	177
6.4.3	Utslippsreduksjoner	179
6.4.4	Markedstilnæringer	182
6.4.5	Tilpasning	183
6.4.6	Støtte	184
6.4.6.1	Finansiering	184
6.4.6.2	Teknologioverføring	185
6.4.6.3	Kapasitetsbygging	186
6.4.7	Transparensrammeverk	186
6.4.8	Den globale gjennomgangen («global stocktake»)	187
6.4.9	Etterlevelse	188
6.4.10	Videre bestemmelser	189
6.4.10.1	Skog	189
6.4.10.2	Tap og skade	190
6.5	Noen avsluttende betraktninger	191
6.5.1	Norges NDC	191
6.5.2	Parisavtalen er den eneste globalt forpliktende globale klimaavtalen vi har	192

Kapittel 7 Montrealprotokollens bidrag til å redusere klimagassutslipp

Hans Chr. Bugge

7.1	Innledning	195
7.2	Hovedinnholdet i Wienkonvensjonen og Montrealprotokollen ..	196
7.2.1	Innledning	196
7.2.2	Montrealprotokollen	198
7.3	Problemet med erstatningsstoffene HFK og Kigali-endringen ..	199
7.4	Gjennomføringen i norsk rett	201

Kapittel 8 Skog i det internasjonale klimaarbeidet, REDD+ og Norges skogsatsing	203
<i>Christina Voigt og Hans Chr. Bugge</i>	
8.1 Skogens betydning for klimaet	203
8.2 Skog og LULUCF i klimakonvensjonen	205
8.3 Skog og LULUCF under Kyotoprotokollen	206
8.4 REDD+	208
8.4.1 Bakgrunn og utvikling	208
8.4.2 Resultatbasert betaling	209
8.4.3 Implementering i faser	210
8.4.4 Rapporter til UNFCCC	211
8.4.5 Det grønne klimafondet (Green Climate Fund – GCF) og REDD+	211
8.5 Norge og REDD+. Klima- og skogprosjektet	212
8.6 LULUCF og REDD+ i Parisavtalen	214
8.7 Norges klimamål og skog	217
 Kapittel 9 Klima og havretten	 219
<i>Elise Johansen, Ingvild Ulrikke Jakobsen og Tonje Hagen Geiran</i>	
9.1 Innledning	219
9.2 Klimarettens og Parisavtalens betydning for havretten	222
9.2.1 Introduksjon til det internasjonale klimaregimet	222
9.2.2 Parisavtalens anerkjennelse av havets betydning for regulering av klimaendringer	224
9.2.3 Økt havrettslig fokus	224
9.3 Havretten:	226
9.3.1 Introduksjon til FNs havrettskonvensjon	226
9.3.2 Havrettens potensial til å adressere klimaendringer	227
9.3.3 Avtale om beskyttelse og bærekraftig bruk av naturmangfold utenfor nasjonal jurisdiksjon	232
9.4 Marine verneområder og andre arealbaserte bevaringstiltak som klimatiltak	233
9.4.1 Innledning	233
9.4.2 Marine verneområder som et tiltak for å redusere utslipp og bidra til tilpasning til klimaendringer	236
9.4.3 Er det en plikt etter havrettskonvensjonen til å etablere marine verneområder?	237
9.5 Potensial for styrkede mekanismer og gjensidig påvirkning	240

Kapittel 10 Luftfart og skipsfart i det internasjonale klimaarbeidet	242
<i>Erik Røsæg</i>	
10.1 Klimagassutslipp fra luftfart og skipsfart	242
10.2 Hvorfor særskilte regler?	243
10.3 Rettslige problemer?	243
10.4 Forskjellige typer virkemidler	245
10.5 Arbeidet i ICAO	247
10.6 Arbeidet i IMO	249
10.7 Avslutning	255
Kapittel 11 Menneskerettigheter og klima	256
<i>Jenny Sandvig</i>	
11.1 Innledning	256
11.2 Innvendinger	257
11.3 Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK)	258
11.3.1 Innledning	258
11.3.2 Jurisdiksjon	259
11.3.3 Prosessuelle vilkår for å påberope rettighetene	259
11.3.4 Retten til liv	260
11.3.5 Retten til privatliv, hjem og familie	261
11.3.6 Retten til rettferdig rettergang	264
11.3.7 Retten til eiendom	265
11.3.8 Vernet mot diskriminering	265
11.4 FNs menneskerettskonvensjoner	266
11.4.1 Innledning	266
11.4.2 Jurisdiksjon	267
11.4.3 Retten til liv, privatliv og hjem	267
11.4.4 Retten til helse	268
11.4.5 Barns beste som et grunnleggende hensyn	268
11.5 Returvern for klimafordrevne	269
11.5.1 Innledning	269
11.5.2 Flyktningkonvensjonen	270
11.5.3 Det menneskerettslige vernet mot retur	270
11.6 Klimasøksmål basert på menneskerettigheter	271
11.6.1 Innledning	271
11.6.2 Noen klimasøksmål basert på menneskerettigheter i Europa	272

11.6.3	Noen klimasøksmål basert på menneskerettigheter utenfor Europa	274
Kapittel 12 Indigenous Peoples Law and Climate Change		276
<i>Margherita Paola Poto, S. James Anaya, Endalew Lijalem Enyew</i>		
12.1	Introduction	276
12.2	Climate Change and Indigenous Peoples	277
12.3	Climate Law Applicable to Indigenous Peoples	280
12.3.1	Recognition of the Nexus between Climate Change and Human Rights	281
12.3.2	ICCPR – Article 27	283
12.3.3	UNDRIP	285
12.3.4	The Paris Agreement	287
12.4	Climate Change from the IEJ Perspective	289
12.5	Human Rights-Based Climate-Change Litigation	292
12.5.1	Arctic Indigenous Peoples’ Petitions to the IACHR	292
12.5.2	The HRC’s View on the Torres Strait Islanders’ Climate-Change Complaint	295
12.5.3	The Fosen Case	302
12.6	Conclusions and Way Forward	307
Kapittel 13 Klimarisiko: begrepet og systemer for rapportering		309
<i>Cathrine Ramstad Wenger</i>		
13.1	Innledning	309
Del I Klimarisikobegrepet – globalt og nasjonalt perspektiv		311
13.2	Klimarisikobegrepet i internasjonal rett og forskning	311
13.3	Næringslivets definisjon av klimarisiko	314
13.4	Utviklingen i norsk rett	315
Del II Internasjonale systemer for klimarisikorapportering for næringslivet		318
13.5	Bakgrunn	318
13.6	Rapportering: institusjoner og standarder	319
13.6.1	TCFD-veilederen	319
13.6.2	Prinsippene for ansvarlig investering (PRI)	320
13.6.3	Carbon Disclosure Project (CDP)	322
13.6.4	Global Reporting Initiative (GRI)	323
13.6.5	GHG Protocol	324

13.6.6	The Value Reporting Foundation (tidligere SASB, IIRC og CDSB)	324
13.6.7	Videre konsolidering i regi av IFRS	325
13.6.8	Scenarioanalyser	326
13.6.9	Enkelte andre relevante initiativer og standarder for klimarisikorapportering	327
13.6.9.1	OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper	327
13.6.9.2	FNs Global Compact	327
13.6.9.3	G20/OECDs prinsipper for eierstyring og selskapsledelse	328
13.6.9.4	ISO 14064-1:2018	328
Del III EUs regelverk for klimarisikorapportering		329
13.7	EUs bærekraftsrapportering	329
13.7.1	Bakgrunn	329
13.7.2	Offentliggjøringsforordningen	330
13.7.3	Taksonomiforordningen	331
13.7.4	Bærekraftsrapporteringsdirektivet	333
13.8	Konklusjon	335
Kapittel 14 Grønne obligasjoner		337
<i>Harald Francke Lund</i>		
14.1	«Grønne obligasjoner» – en introduksjon	337
14.1.1	Får man bedre rentevilkår på grønne lån?	337
14.1.2	Hvorfor investere grønt?	338
14.1.3	Hvor utbredt er grønne obligasjoner?	339
14.2	Hvordan reguleres grønne obligasjoner?	340
14.3	Metodikk for å vurdere hvor grønne obligasjonene er	342
14.4	EUs grønne obligasjoner	343
14.4.1	En oversikt	343
14.4.2	Hva er en «EU grønn obligasjon»?	343
14.4.3	Tilsyn, sanksjoner og uavhengig gjennomgang	344
14.4.4	Gjennomføring i norsk rett	345
14.5	Hvordan vil markedet reguleres fremover?	345

Kapittel 15 Internasjonale handelsavtalers betydning for Norges omstilling til et lavutslippssamfunn	348
<i>Ole Kristian Fauchald</i>	
15.1 Innledning	348
15.2 Handelsavtaler som støtte for omstilling til et lavutslippssamfunn	351
15.2.1 Fjerning av handelsbarrierer for miljøvarer og -tjenester	351
15.2.2 Utfasing av subsidier som medfører vesentlige klimagassutslipp	355
15.2.3 Utvidede handelsavtaler og klimaomstilling	357
15.3 Handelsavtalers konsekvenser for omstilling til et lavutslippssamfunn	360
15.3.1 Konsekvensutredning av handelsavtaler	360
15.3.2 Nærmere om handelsavtalers konsekvenser for nasjonal klimapolitikk	361
15.4 Handelsavtalers bidrag på veien mot et lavutslippssamfunn	363
DEL III EUROPEISK KLIMA- OG ENERGIRETT	365
Kapittel 16 EUs klimarett og Norges klimaavtale med EU – en innføring	367
<i>Knut Kroepelien og Hans Chr. Bugge</i>	
16.1 Innledning	367
16.2 Hovedmål, prinsipper og hjemler for miljøvern i EU-traktatene	369
16.3 Utviklingen av EUs klimapolitikk	373
16.4 EUs klimalov	377
16.5 Klimakvotehandling (EU ETS)	380
16.6 Nytt kvotesystem for bygninger, veitrafikk med videre (ETS 2) og Det sosiale klimafondet	384
16.7 CO ₂ -kompensasjon	385
16.8 EUs karbontoll Carbon Border Adjustment Mechanism, CBAM	387
16.9 Innsatsfordelingsforordningen (ESR)	389
16.10 Forordningen om skog- og arealbruk (LULUCF)	392

16.11 «Styringssystemforordningen»	395
16.12 Andre aktuelle regelverk	396
16.12.1 Klimaregulering av kjøretøyer og drivstoff	396
16.12.2 Regulering av fluorerte gasser	397
16.12.3 Regulering av karbonfangst og -lagring (CCS)	397
16.12.4 Fornybar energi og energieffektivisering	398
16.12.5 Forordning om «deforestation-free» produkter	399
16.12.6 «Net Zero Industry Act»	400
16.13 Klimarett og konkurranserett. Adgangen til statsstøtte	401
16.14 Norges klimaavtale med EU	402
Kapittel 17 EU-energirettens rolle i klimaomstillingen	406
<i>Henrik Bjørnebye</i>	
17.1 Innledning	406
17.2 Utviklingen av EUs energi- og klimapolitikk	408
17.2.1 Veien fra nasjonale plansystemer mot et indre energimarked	408
17.2.2 Energi- og klimapolitikken tar form	410
17.2.3 En energiunion med klimaambisjoner	413
17.2.4 Klima, energisikkerhet og geopolitikk	416
17.2.5 Oppsummering: fra nasjonale plansystemer til en europisk energi- og klimaunion	417
17.3 EUs kraftmarkedslovgivning	418
17.3.1 Innledning	418
17.3.2 Eldirektivet	419
17.3.3 Elforordningen	421
17.3.4 Nettkoder og retningslinjer	422
17.3.5 ACER-forordningen	424
17.3.6 Fornybardirektivet	426
17.4 Kraftmarkedsreglens rolle i energiomstillingen	428
17.4.1 Innledning	428
17.4.2 Ny fornybarproduksjon	429
17.4.3 Nettilknytning	432
17.4.4 Energiomlegging og nye roller i kraftsystemet	433
17.5 Avslutning	435

DEL IV NORSK KLIMARETT	437
Kapittel 18 Klimaloven (lov om klimamål)	439
<i>Elise Johansen</i>	
18.1 Klimaloven – en ny type lovgivning	439
18.2 Utviklingen av norsk klimapolitikk	440
18.2.1 Norges internasjonale ambisjoner	440
18.2.2 Klimaforlikene	441
18.2.3 Norges samarbeid med EU	442
18.2.4 Parisavtalen	443
18.2.5 Nasjonale klimalover	444
18.3 Klimalovens innhold	446
18.3.1 Innledning	446
18.3.2 Lovens formål	448
18.3.3 Klimalovens mål	449
18.3.4 Klimalovens styrings- og rapporteringsmekanismer	450
18.4 Klimalovens rettslige betydning	454
Kapittel 19 Norsk miljølovgivning og dens anvendelse på klima	457
<i>Hans Chr. Bugge</i>	
19.1 Grunnloven § 112	458
19.1.1 Innledning	458
19.1.2 Bestemmelsens rettslige karakter og betydning. «Klimarettssaken» for Høyesterett	462
19.1.3 Paragraf 112 som retningslinje for forvaltningsskjønnet og tolkningsmoment	468
19.2 Forurensningsloven	469
19.2.1 Forurensningslovens formål og virkeområde	469
19.2.2 Definisjonen av «forurensning» og klimagassutslipp	470
19.2.3 Lovens formål og retningslinjer for gjennomføring	471
19.2.4 Avgrensninger av lovens virkeområde og anvendelse	471
19.2.5 Plikten til å unngå forurensning i § 7	472
19.2.6 Lovlig forurensning etter §§ 8 og 9	474
19.2.6.1 Tillatt etter § 8	474
19.2.6.2 Forskrifter om forurensning	475
19.2.7 Tillatelse til forurensning ved konsesjon etter §§ 11 flg. ..	475
19.2.8 Kort omtale av andre deler av forurensningsloven	478
19.3 Produktkontrollloven	479
19.4 Naturmangfoldloven	484
19.5 Forvaltningens generelle plikt til å ta klimahensyn	487

Kapittel 20 Klimakvotesystemet	488
<i>Tonje Eilertsen, Hanne Bjørge-Eriksen og Fredrik Brun</i>	
20.1 Innledning	488
20.2 Gjennomføringen av EUs klimakvotesystem i norsk rett	489
20.2.1 Veien frem til klimakvoteloven	489
20.2.2 Videre lovutvikling	490
20.2.3 Forholdet mellom klimakvoteloven og forurensningsloven	491
20.3 Hovedtrekkene i EUs klimakvotesystem	493
20.3.1 Virkeområde og formål	493
20.3.2 Kvoteplikt	495
20.3.3 Overvåkning og rapportering	497
20.3.4 Verifikasjon	498
20.3.5 Forvaltningstiltak og sanksjoner	499
20.3.6 Auksjonering	501
20.3.7 Tildeling av vederlagsfrie kvoter	504
20.4 Anlegg	505
20.4.1 Virkeområde	505
20.4.2 Pliktsubjekt og kvotepliktig aktivitet	507
20.4.3 Overvåkning og rapportering	508
20.4.4 Tildeling	509
20.5 Maritim transport	514
20.5.1 Virkeområde	514
20.5.2 Pliktsubjekt	515
20.5.3 Administrering av skipsoperatører	515
20.5.4 Kvoteplikt	516
20.5.5 Overvåkning og rapportering	517
20.5.6 Tildeling	518
20.5.7 Forholdet til FuelEU Maritime	518
20.6 Luftfart	519
20.6.1 Virkeområde	519
20.6.2 Pliktsubjekt og kvotepliktig aktivitet	519
20.6.3 Administrering av luftfartøysoperatører	521
20.6.4 Overvåkning og rapportering	522
20.6.5 Tildeling	522
20.6.6 Forholdet til ICAO CORSIA og RefuelEU Aviation ...	524
20.7 Klimakvoteregisteret	527
20.8 ETS 2	529
20.8.1 Innledning	529
20.8.2 Virkeområde og plikter	529

Kapittel 21 Reguleringen av handel med utslippskvoter som finansielle instrumenter	531
<i>Odd-Harald Berg Wasenden</i>	
21.1 Innledning	531
21.2 Introduksjon til markedet, institusjonene og produktstrukturen	532
21.3 Den rettslige klassifiseringen – nærmere om utslippskvoter som finansielt instrument	534
21.4 Regulering av markedsaktører og mellommenn, konsesjonsplikt	536
21.5 Særlig om regulering av markedsadferd og informasjonsplikt ...	538
21.5.1 Innledning	538
21.5.2 Definisjonen av innsideinformasjon	540
21.5.3 Forbudet mot innsidehandel	543
21.5.4 Informasjonsplikt knyttet til innsideinformasjon	545
21.5.5 Forbudet mot markedsmanipulasjon	546
21.5.6 Forbudet mot urimelige forretningsmetoder	549
21.6 Sammenfatning	549
 Kapittel 22 Plan- og bygningsloven. Vår viktigste «klimalov»?	551
<i>Fredrik Holtb</i>	
22.1 Innledning	551
22.2 Overordnet om plan- og bygningsloven	552
22.2.1 Generelt	552
22.2.2 Statens rolle	554
22.2.3 Fylkeskommunenes rolle	555
22.2.4 Kommunenes rolle	556
22.2.5 Oppsummering	557
22.3 Samordning og reguleringsplikt	558
22.3.1 Innledning	558
22.3.2 Reguleringsplikt og akvakulturtiltak i sjø	560
22.3.3 Reguleringsplikt og landbruksveier	561
22.3.4 Oppsummering	563
22.4 De rettslige rammene for planbestemmelser	564
22.4.1 Innledning	564
22.4.2 Legalitetsprinsippet på plan- og bygningsrettens område	564
22.4.3 Bestemmelser til kommuneplanens arealdel	567

22.4.4	Bestemmelser til reguleringsplaner	567
22.4.5	Oppsummering	569
22.5	Behovet for lovendringer	571
22.6	Avslutning	572

Kapittel 23 Konsekvensutgreiing i klimasaker 575

Sigrid Eskeland Schütz

23.1	Saksutgreiing av klima via konsekvensutgreiingar	575
23.1.1	Konsekvensutgreiingar. Føremål og system	575
23.1.2	Sentrale KU-spørsmål	581
23.2	Klima ved vurdering av KU-plikt	583
23.3	Kva ved klima skal utgreiast, og kor inngåande skal ein utgreie klima?	585
23.3.1	Opptakt	585
23.3.2	Kva skal utgreiast?	586
23.3.3	Kor inngåande skal utgreiinga vere?	587
23.4	Politikk og fleirledda avgjerder: Når passer det å utgreie kva? ...	589
23.4.1	Planhierarki og fleirledda avgjerdsprosessar	589
23.4.2	Generelt om føremålstenleg arbeidsdeling	590
23.4.3	Petroleumssektoren og Klimadom I og Klimadom II ...	591
23.5	Avrunding: KU fjernar ikkje trongen for vanskelege politiske avvegingar	594

Kapittel 24 Klimatilpassing: begrepet, oppgaven og rettslig regulering 596

Eivind Junker

24.1	Klimatilpassing som politikkområde	596
24.2	Forholdet til bærekraft og andre sentrale hensyn	600
24.3	Krav om klimatilpassing i norsk rett	603
24.3.1	Nasjonalt mål om tilpassing	603
24.3.2	Statlige planretningslinjer (SPR) om tilpassing	604
24.3.3	Hvem har ansvaret for klimatilpassing?	607
24.3.4	Er klimatilpassing et krav til prosess og/eller resultat? ..	610
24.3.5	Skjerpede krav til kunnskapsgrunnlag/utredningskrav ..	611
24.3.6	Særlig om risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS)	612
24.3.7	Særlig om håndtering av usikkerhet	615
24.4	Særskilte krav til arealplanlegging og byggesak	616
24.4.1	Krav til innhold i arealplaner	616

24.4.2	Krav til andre typer planer/planvedtak	619
24.4.3	Sikkerhetskrav til bygninger i byggetillatelse	620
24.5	Økonomisk ansvar for mangelfulle planer eller tillatelse	621
24.6	Avslutning	624

Kapittel 25 Katastroferett 625

Særlig om forsikring og erstatning ved ekstremvær og naturulykker

Hans Chr. Bugge og Hans Jacob Bull

25.1	Innledning	625
25.2	Hva er «katastroferett»?	629
25.2.1	Oversikt	629
25.2.2	Regulering «ex ante»	630
25.2.3	Rettsregler «ex post»: forsikring og erstatning	633
25.2.3.1	Innledning	633
25.2.3.2	Hovedprinsipper	634
25.2.3.3	Begrepet naturskader	635
25.2.3.4	Kravets omfang	637
25.2.3.5	Kravshaverne	638
25.2.3.6	Relokalisering	639
25.2.3.7	Sikring	641
25.2.3.8	Økonomi	642
25.2.3.9	Reformer	643
25.2.4	En avsluttende refleksjon	645

Kapittel 26 Regulering av karbonfangst, transport og lagring

i norsk rett 648

Catherine Banet

26.1	Innledning	648
26.1.1	Karbonfangst og -lagring: teknologi og verdikjede	649
26.1.2	Et sentralt virkemiddel ved oppfyllelse av internasjonale og nasjonale klimaforpliktelser	650
26.1.3	Norges politikk for karbonfangst og -lagring	652
26.1.4	Involverte myndigheter og statlig deltakelse	654
26.2	Gjeldende internasjonalt og nasjonalt regelverk	655
26.2.1	Internasjonale konvensjoner	655
26.2.2	CO ₂ -lagringsdirektivet	658
26.2.3	Norsk regelverk om karbonfangst, transport og lagring	659
26.2.4	Standarder	660

26.3	Tillatelsesregimet for CO ₂ -lagring	661
26.3.1	Noen sentrale begreper	661
26.3.2	Tillatelse til undersøkelse, leting, utnyttelsestillatelse	662
26.3.2.1	Undersøkelse (opptil 3 år)	663
26.3.2.2	Leting og vurdering av reservoarets potensial (opptil 10 år)	664
26.3.2.3	Utvikling og drift (opptil 50 år, med mulig forlengelse)	665
26.3.3	Overvåkningsansvar: overvåkningsplanen for injeksjonsanleggene og lagringskomplekset	669
26.3.4	Nedstengning og etterdrift	670
26.3.5	Ansvarsoverføring til staten	671
26.3.6	Sikkerhetsstillelse og finansiell mekanisme	671
26.3.7	Samordnet lagring av CO ₂	672
26.3.8	Tredjepartsadgang til innretninger for lagring av CO ₂ og lagringslokaliteter	672
26.3.9	Forhold til andre næringer, særlig norske fiskere	673
26.3.10	Avslutning av injeksjon og lagring av CO ₂ : avslutningsplan, vedtak om disponering	673
26.3.11	Eksisterende prosjekter	674
26.4	CO ₂ -transport	675
26.4.1	Tillatelse til anlegg og drift av innretninger	675
26.4.2	Forholdet til reguleringsplan etter plan- og bygningssloven	675
26.4.3	Egenskaper ved CO ₂ -strømmen	676
26.4.4	Tredjepartsadgang	676
26.4.5	Grensekryssende transport i EU/EØS	677
26.5	CO ₂ -fangst	678
26.6	Miljøforurensning og miljøansvar	678
26.7	Forholdet til EUs klimavotesystem	679
26.8	Offentlig støtte til karbonfangst og -lagring	680
26.9	Avsluttende kommentarer	681
Kapittel 27 Elsertifikatorordningen		683
<i>Jan Petter Horn</i>		
27.1	Innledning	683
27.2	Kort om bakgrunn og legislativ kontekst	685
27.2.1	Fornybardirektivet – gjennomføring i Norge	685
27.2.2	Elsertifikatorordningen som virkemiddel i norsk klimapolitikk	686

27.2.3	Avtale med Sverige om et felles elsertifikatmarked	687
27.2.4	Opprinnelsesgarantier	687
27.3	De viktigste reglene om elsertifikater	688
27.3.1	Innledning	688
27.3.2	Innledende bestemmelser	689
27.3.2.1	Lovens formål	689
27.3.2.2	Legaldefinisjoner	689
27.3.3	Utstedelse av og rett til elsertifikater	691
27.3.3.1	Rett til elsertifikater	691
27.3.3.2	Produksjon fra fornybare energikilder	691
27.3.3.3	Godkjenning av produksjonsanlegg	692
27.3.3.4	Utstedelse av elsertifikater	693
27.3.3.5	Omgjøring/tilbaketrekking av godkjenning	694
27.3.4	Elsertifikatplikt	695
27.3.4.1	Innledning	695
27.3.4.2	Hvem som er pliktig til å kjøpe elsertifikater	695
27.3.4.3	Omfanget av elsertifikatplikten	696
27.3.4.4	Registrering av elsertifikatplikt	699
27.3.4.5	Oppfyllelse av elsertifikatplikt	699
27.3.4.6	Avgift for manglende annullering av elsertifikater	700
27.3.4.7	Informasjon til sluttbrukere	700
27.3.5	Elsertifikatregisteret og omsetning av elsertifikater	701
27.3.5.1	Elsertifikatregisteret	701
27.3.5.2	Omsetning og registrering av elsertifikater	701
27.3.6	Andre bestemmelser	703
27.4	Litt om hvordan elsertifikatordningen påvirker ulike aktører i kraftmarkedet i Norge	703
27.5	Avslutning	706

Kapittel 28	Nye regler om vindkraft på land – hvor går veien videre?	708
	<i>Ole Kristian Fauchald</i>	
28.1	Innledning	708
28.2	Status for viktige strategiske valg	710
28.3	Innføring av krav om reguleringsplan for vindkraft	713
28.3.1	Krav om områderegulering for vindkraft	713
28.3.2	Kommunale og regionale planer	720

28.3.3	Statlige planverktøy	722
28.3.4	Konsekvensutredninger	723
28.4	Lovendringenes konsekvenser	726
28.5	Landbasert vindkraft og omstilling til et lavutslippssamfunn	732

Kapittel 29 Havenergiloven 739

Karina Kviebakk Mauren, Catherine Banet og Katrine Broch Hauge

29.1	Innledning	739
29.2	Om reguleringen av havenergi i Norge	741
29.3	Lovens virkeområde og sentrale inndelinger	742
29.4	Åpning av områder for konsesjon	743
29.5	Utllysning og tildeling av areal	746
29.6	Konsesjonsprosessen	749
29.6.1	Konsesjon for produksjonsanlegg	749
29.6.2	Konsesjon for nettanlegg	752
29.7	Systemansvar	755
29.8	Støtteordninger	755
29.9	Driftsfasen og sikkerhet	756
29.10	Styring av anlegg i drift og avslutning	757
29.11	Erstatning til fiskere og andre ved ulemper som følge av energianlegg	758
29.12	Er havenergiloven klar for en havvindsatsing?	759

Kapittel 30 Regulering av solkraftproduksjon 760

Katrine Broch Hauge

30.1	Innleiing	760
30.1.1	Kva er status for produksjon av solkraft i Noreg?	763
30.1.2	Avgrensingar og opplegget i kapitlet	764
30.2	Rettslege rammer for etablering av solenergianlegg	764
30.2.1	Overordna om konsesjonsføresegna i energilova og solkraft	764
30.2.1.1	Innleiing	764
30.2.1.2	Mindre solkraftverk som kan koplatt til etablert lågspenningsanlegg	766
30.2.1.3	Tilhøvet til plan- og bygningslova for solkraftanlegg som må ha konsesjon	768
30.2.2	Konsesjonsprosessen etter energilova	769
30.2.2.1	Oversikt over konsesjonsprosessen	769

30.2.2.2	Prioritetssystemet til NVE for handsaming av konsesjonsøknader	773
30.3	Tilhøvet til jordlova i solkraftsaker	773
30.3.1	Innleiing	773
30.3.2	Jordlova og tiltak som må ha konsesjon etter energilova	774
30.3.3	Jordlova og tiltak som ikkje må ha konsesjon etter energilova	775
30.3.4	Kort om tilhøvet til skogbrukslova	779
30.4	Forslag til ny modell for tilhøvet mellom energilova og plan- og bygningslova på området for solkraftverk	780
30.4.1	Innleiing	780
30.4.2	Kort oversikt over forslaget til endringar i plan- og bygningslova og energilova for solkraftanlegg	780
30.5	Særlege spørsmål	783
30.5.1	Særlege nettspørsmål	783
30.5.2	Utvalde EØS-rettslege spørsmål	784
30.5.3	Avsluttande refleksjonar	785
Kapittel 31 Veittransport		786
<i>Hans Chr. Bugge</i>		
31.1	Innledning	786
31.2	Avgifter og subsidier	788
31.2.1	Drivstoffavgiften	788
31.2.2	Bilavgiftene	788
31.3	Utslippsgrenser	788
31.4	Krav om å omsette biodrivstoff	789
31.4.1	Kravet om en andel biodrivstoff	789
31.4.2	Bærekraftskriterier	792
31.5	Planlegging etter plan- og bygningsloven med vidare. Lavutslippssoner og utslippsfrie bygge- og anleggsplasser	795
31.6	Ladestasjonar for elbiler	795
31.7	Bruk av bompenger – rettslige rammer	796

Kapittel 32 Klimainformasjon og -rapportering om virksomheter og produkter med videre	801
<i>Hans Chr. Bugge og Cathrine Ramstad Wenger</i>	
32.1 Innledning	801
32.2 Rett og plikt til klimainformasjon etter miljøinformasjonsloven ..	802
32.2.1 Miljøinformasjonslovens bakgrunn og hovedtrekk	802
32.2.2 Hva er «miljøinformasjon», og hvem kan kreve det?	803
32.2.3 Retten til klimainformasjon hos offentlig organ	804
32.2.4 Retten til klimainformasjon om virksomhet (driftsforhold mv.)	807
32.2.5 Avsluttende vurdering av lovens betydning på klimaområdet	809
32.3 Rett og plikt til klimainformasjon om produkter: produktkontrollen §§ 9 og 10	809
32.4 Virksomheters rapportering på klimarisiko	812
32.4.1 Finanstilsynets kartlegging av norske selskapers klimarisikorapportering	813
32.4.2 Regnskapsloven	814
32.4.3 Lov om offentliggjøring av bærekraftsinformasjon i finanssektoren	817
32.5 Klimahensyn og -informasjon ved offentlige anskaffelser	819
32.6 Frivillige merkeordninger, ett eksempel	822
Forfatteromtaler	824
Forkortelser	828
Stikkordregister	839